

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративної діяльності
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИХ НОРМ ТА ДЖЕРЕЛ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРАВА

У статті розкривається поняття інформаційно-правових норм, джерел інформаційного права. Аналізуються особливості і види інформаційно-правових норм, джерел інформаційного права. Автором статті запропоновано класифікації за різними критеріями норм і джерел інформаційного права.

Ключові слова: інформаційне право, інформаційно-правові норми, джерела інформаційного права, класифікація джерел інформаційного права, особливості інформаційно-правових норм, сутність джерел інформаційного права, поняття інформаційно-правових норм.

В статье раскрывается понятие информационно-правовых норм, источников информационного права. Анализируются особенности и виды информационно-правовых норм, источников информационного права. Автором статьи предложены классификации по различным критериям норм и источников информационного права.

Ключевые слова: информационное право, информационно-правовые нормы, источники информационного права, классификация источников информационного права, особенности информационно-правовых норм, сущность источников информационного права, понятие информационно-правовых норм.

The article deals with the concept of information law, sources of information law. The features and types of information law, sources of information law. The author of the article the classification rules based on different criteria and sources of information law.

Keywords: information law, information law, sources of information law, classification of sources of information law, especially information and legal norms, the nature of sources of information law, the concept of information law.

Інформаційно-правові норми — встановлені, ратифіковані або санкціоновані державою, забезпечені при необхідності її примусовою силою, загальнообов'язкові, формально визначені правила поведінки, які покладають на учасників суспільних відносин, що складають предмет інформаційного права, обов'язки і надають їм права. Цим нормам властиві риси, притаманні нормам інших галузей права. Так, їх встановлює, ратифікує

чи санкціонує держава; вони визначають і закріплюють права та обов'язки суб'єктів права; є загальнообов'язковими й формально-визначеними правилами поведінки; можуть бути забезпечені примусовою силою держави; закріплюються в актах, які видають компетентні державні органи.

Разом з тим, інформаційно-правові норми характеризуються певними особливостями, які дозволяють вирізнити їх серед норм інших галузей права.

По-перше, предмет їх регулювання — суспільні відносини, пов'язані з інформаційною діяльністю органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, інших суб'єктів, уповноважених на здійснення функцій інформаційної діяльності. Причому зазначені відносини потребують такої регламентації, яка, з одного боку, забезпечить ефективність діяльності суб'єктів інформаційного права, а з іншого, — створить умови для реалізації об'єктами інформаційної діяльності своїх прав і надасть можливості останнім протистояти зловживанням з боку владних структур [1; с. 14].

По-друге, в інформаційно-правових нормах відбивається метод інформаційного права, тому в більшості випадків такі норми мають імперативний характер. Вони визначають, які дії можуть вчиняти учасники регламентованих ними відносин (містять дозволи), від яких слід утриматися (встановлюють заборони), які вчиняти необхідно (фіксують приписи). Правила поведінки, встановлені інформаційно-правовими нормами, мають виконувати представники влади, фізичні та юридичні особи. Адже невиконання правових приписів може зумовити застосування примусових заходів з боку держави.

По-третє, інформаційно-правові норми нерідко встановлюють у процесі реалізації виконавчої влади безпосередньо її суб'єкти. Наявність наведеної риси обумовлена тим, що виконавчу владу здійснюють з метою втілення в життя нормативних положень, зафіксованих, насамперед, в Конституції і законах України. Органи, що представляють зазначену гілку влади, вповноважено приймати акти, в яких деталізуються й конкретизуються законодавчі положення, формулюються загальнообов'язкові правила поведінки, придатні для регламентації відносин,

що складають предмет інформаційного права.

По-четверте, характер відносин, урегульованих інформаційно-правовими нормами, визначає їх структуру.

Класична модель правової норми передбачає обов'язкову наявність трьох взаємопов'язаних частин: гіпотези, диспозиції і санкції. Гіпотеза вказує на фактичні умови, за яких діє норма права. У диспозиції формулюється саме правило поведінки. Санкція містить вказівку на примусові заходи, що підлягають застосуванню в разі порушення встановленого правила [2; с. 29].

Більшість інформаційно-правових норм закріплюють права й обов'язки, форми та методи діяльності суб'єктів інформаційного права. Специфіка таких норм полягає в тому, що вони, часто містять лише правило поведінки — диспозицію, характерною ознакою якої є імперативність.

Санкцію інформаційно-правової норми не завжди виражено в змісті того акта, що містить правило поведінки. Крім того, досить часто правило, забезпечене примусовою силою держави, формулюється в підзаконному акті, а відповідальність за його порушення завжди визначає закон.

Інформаційно-правові норми поділяють на види за різними критеріями.

За змістом можна виділити групи інформаційно-правових норм, що: 1) фіксують права й обов'язки громадян як суб'єктів інформаційного права; 2) закріплюють порядок правового становища суб'єктів зазначеної галузі права; 3) встановлюють порядок надання інформаційних послуг, права й обов'язки осіб, що надають такі послуги, процеси; 4) визначають форми та методи інформаційної діяльності; 5) встановлюють способи і порядок забезпечення законності та дисципліни інформаційної діяльності; 6) окреслюють

правові основи і організацію усіх інформаційних режимів, правове регулювання телекомунікацій, мережі Інтернет, масової інформації.

За цільовим призначенням серед інформаційно-правових норм вирізняють регулятивні, які фіксують права й обов'язки суб'єктів інформаційного права, та охоронні, які спрямовано на регламентацію примусових заходів, що застосовують до порушників загальнообов'язкових правил.

За методом впливу на суб'єктів інформаційного права розрізняють: зобов'язуючі (встановлюють обов'язок здійснити позитивні дії); забороняючі (фіксують обов'язок утриматися від певних дій); уповноважуючі (надають право на здійснення тих чи інших позитивних дій); рекомендаційні (містять поради щодо раціональних дій) та стимулюючі (містять інформацію про заохочення діяльності, яку вважають корисною).

За галузевою належністю інформаційно-правові норми поділяють на матеріальні (визначають права й обов'язки суб'єктів інформаційно-правових відносин) і процесуальні (фіксують порядок, процедури реалізації прав та здійснення обов'язків).

За межами дії розрізняють загальнообов'язкові інформаційно-правові норми, які діють на всій території України чи на певних її територіях, і такі, що діють у системі державних і недержавних органів (загальні, відомчі, міжвідомчі, локальні).

За порядком дії у часі можна вирізнити строкові інформаційно-правові норми (час дії визначений) і такі, час дії яких не визначений.

За колом фізичних осіб інформаційно-правові норми поділяють на такі, що встановлюють правила для всіх громадян, або такі, що адресуються окремим групам осіб.

Інформаційно-правові норми можуть бути реалізовані шляхом виконання, дотримання, використання чи застосування.

Виконання полягає в активних діях суб'єкта інформаційного права, спрямованих на здійснення приписів норми.

Дотримання характеризується пасивною поведінкою суб'єкта, який не вчиняє заборонені дії.

При використанні суб'єкт сам вирішує, чи необхідно йому скористатися зафіксованим в нормі правом.

Застосування інформаційно-правових норм є основною формою інформаційної діяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів, уповноважених на виконання функцій інформаційної діяльності, оскільки результатом такої діяльності є створення, фіксування, розповсюдження, зберігання інформації, тобто здійснення безпосереднього керуючого впливу на розвиток конкретних правових відносин.

Джерелами інформаційного права є прийняті уповноваженими органами акти правотворчості, які цілком складаються з інформаційно-правових норм чи містять хоча б одну з таких норм [3; с. 45].

Особливістю інформаційного права є різноманітність і значна кількість його джерел. Це обумовлено тим, що нормами зазначеної галузі регламентується широке коло суспільних відносин. Разом з тим, джерела інформаційного права складають систему логічно й послідовно розміщених актів. Так, по-перше, всі вони ґрунтуються на нормах Конституції і законів України, які мають вищу юридичну силу. По-друге, нормативні акти органів виконавчої влади усіх ланок слугують базою для нормативних актів, які приймають нижчі органи виконавчої

влади. По-третє, акти центральних органів виконавчої влади характеризуються більшим масштабом дії, ніж аналогічні акти нижчих органів. І, по-четверте, нормативні акти галузевого (відомчого) характеру ґрунтуються на джерелах загального характеру.

Система джерел інформаційного права складається з таких актів правотворчості.

1. Конституція України.
2. Міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України (наприклад, Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Французької Республіки про взаємну охорону таємної інформації та матеріалів від 7 грудня 1999 року. Схвалено і подано на ратифікацію Постановою Кабінету Міністрів №468 від 06.05.2001 р.).
3. Акти України, що мають силу закону. Це: а) закони України (наприклад, Закон «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 31 травня 2005 р.);
4. Постанови Верховної Ради України (наприклад, Постанова Верховної Ради «Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 01 грудня 2005 р.).
5. Укази та розпорядження Президента України (наприклад, Указ Президента «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні» від 31 липня 2000 р.).
6. Постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України (наприклад, Постанова Кабінету Міністрів «Про затвердження Інструкції про порядок обліку, зберігання і використання документів, справ, видань

та інших матеріальних носіїв інформації, які містять конфіденційну інформацію, що є власністю держави» від 27 листопада 1998 р.).

7. Нормативні накази керівників центральних органів виконавчої влади (наприклад, Наказ Міністра внутрішніх справ України «Про затвердження Переліку конфіденційної інформації» від 15 липня 2006 р. за №288).
8. Нормативно-правові акти Верховної Ради і Ради міністрів Автономної Республіки Крим
9. Розпорядження голів місцевих державних адміністрацій.
10. Рішення органів місцевого самоврядування, що містять інформаційно-правові норми.

До джерел інформаційного права можуть бути віднесені рішення Конституційного Суду України, оскільки в результаті діяльності цього органу можуть тлумачитися або визнаватися такими, що не відповідають Конституції України (фактично скасовуватися), окремі інформаційно-правові норми. (наприклад, Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України «Про інформацію».

Конституція України як джерело інформаційного права нормативно забезпечує інформаційну діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування й, разом з тим, визначає способи захисту інформаційних прав громадян. Так, у Основному Законі окреслено інформаційну діяльність органів виконавчої влади, їх найважливіші інформаційні повноваження, тощо. Поряд з цими положеннями в Конституції містяться норми, що встановлюють інформаційно-правовий статус громадян, обов'язки й відповідальність представників публічної влади в інформаційній сфері тощо[4; с. 104].

Щодо законів України як джерел інформаційного права, то, виходячи зі змісту ст. 92 Конституції, виключно такими актами можуть визначатися права й обов'язки громадян, в інформаційній сфері, інформаційна діяльність органів виконавчої влади, місцевого самоврядування тощо.

У системі джерел інформаційного права Конституція та закони України відіграють провідну роль, оскільки, маючи вищу юридичну силу, вони є базою для появи нових джерел зазначеної галузі права.

Література

1. Кохановська О. В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин: Монографія. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2001. — 212 с.
2. Кормич Б. А. Організаційно-правові засади політики інформаційної безпеки України: Монографія. — Одеса: Юридична література, 2003. — 472 с.
3. Кормич Б. А. Інформаційне право: підручник / Б. А. Кормич. — Х. : Бурун і К, 2011. — 334 с.
4. Нисневич Ю. А. Інформаційна політика України: проблеми й перспективи. Вид-во Фонд «Ноосфера». М., 1998. — 592 с.